

О.В. Бервено, А.О. Москвіна

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Проаналізовано якість життя населення як головну мету сучасного соціально-економічного розвитку. Обґрунтовано, що провідним суб'єктом управління якістю життя в сучасних умовах стає держава, як інститут, на який покладено завдання забезпечення макроекономічних умов існування населення і забезпечення соціального спрямування національного розвитку. Доведено, що рішення проблеми якості життя пов'язано з модернізацією сфери освіти, підвищенням якості медичних послуг, розвитком сфери охорони здоров'я, підвищенням екологічної безпеки, мінімізацією негативного впливу навколишнього середовища, забезпеченням достатнього рівня матеріального добробуту для всіх громадян країни.

Ключові слова: якість життя, державне управління, соціальна політика, економічна політика, модернізація, людський потенціал, національний економічний розвиток.

Постановка проблеми

Сьогодні увага економічної науки має бути сконцентрована на пошуку реальних факторів і механізмів сприяння такому розвитку національного господарства, що відповідає сценарію зростання основних складових добробуту населення, якості його життя, яка служить метою, орієнтиром та критерієм оцінки ефективності будь-яких соціально-економічних перетворень. В концепції якості життя сконцентровано потенціал управління людською життєдіяльністю та вибудовування стратегій розвитку. Гідна якість життя населення стає необхідною вимогою національної безпеки та конкурентоспроможності національної економіки, тому є предметом особливої уваги науковців й управлінців.

Провідним суб'єктом управління якістю життя в сучасних умовах стає держава, як інститут, на який покладено завдання забезпечення макроекономічних умов існування населення і забезпечення соціального спрямування національного розвитку. Держава задає контури стратегічних рішень щодо модернізації економіки, її якісного оновлення та забезпечення умов підвищення якості життя. Трансформаційні процеси в Україні останніх десятиріч свідчать про несформованість дієвих інструментів реалізації економічної стратегії держави та її відірваність від інтересів основних суб'єктів господарювання (стратегічні програми різних рівнів не були реалізовані належним чином). В останні роки країна зіткнулась з новими викликами: пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, економічним спадом, макроекономічною розбалансованістю, втратою цілісності та інклюзивності розвитку. Посткризове відновлення економіки і реконсолідація суспільства актуалізують необхідність модифікації механізмів та структури

економічного зростання, перш за все за рахунок його відтворювальних факторів (знань, інновацій), носієм яких є людина. Що актуалізує завдання пріоритетних заходів держави щодо вдосконалення умов людського розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Представники багатьох наук давно і плідно досліджують дану проблематику. Серед дослідників, які започаткували системний аналіз якості життя та її концептуальне оформлення, слід виділити: С. Балдвіна, Дж. Бонолі, Дж. Гелбрейта, К. Ерроу, А. Кемпбела, В. Парето, А. Пігу, П. Рестроджі, А. Сея, Дж. Фишера та ін. Серед сучасних досліджень даної проблеми особливу увагу привертають роботи: В. Бобкова [3], Е. Вайцеккера [15], А. Колота [6], Е. Лібанової [7], Я. Остафійчука [8], А. Сена [14], Дж. Стиглиця [12], С. Тютюнникової [11] та ін.

Об'єктивні методики оцінки якості життя розробляються такими відомими і авторитетними організаціями як: «Організація об'єднаних націй», «Комісія ЮНЕСКО з народонаселення і якості життя» та іншими міжнародними та національними дослідницькими організаціями, зокрема Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, а також окремими дослідниками. Незважаючи на значну кількість досліджень проблематики якості життя залишаються недостатньо досліджуваними проблеми ефективного управління процесами забезпечення якості життя на національному рівні.

Метою статті є аналіз особливостей державного регулювання якості життя населення як головної мети сучасного соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу

Сучасне суспільство вступило в зону інтенсивного пошуку нових життєвих сенсів і орієнтирів, покликаних відтворити цілісну картину світу і сприяти його гармонійному розвитку. Таким орієнтиром і метою розвитку виступає, на нашу думку, якість життя, яка виконує важливу факторну роль в його спрямуванні та забезпеченні його стійкості. «Категорія «якість життя», – зазначає В. Бобков, – характеризує сутність розвиненості особистості, соціальних груп і всього суспільства країни в ув'язці зі ступенем задоволення ними своїх потреб... Підвищення якості життя відбувається у взаємодії двох начал – формування все більш розвинених особистості і суспільства, а також перетворення середовища їх життєдіяльності» [3, с. 127–128].

Виходячи з даного визначення, можна зробити основний висновок про те, що якість життя знаходиться у площині двох начал. До першого відноситься розвиток самої особистості людини і суспільства в цілому, більш зріле суспільство уособлює собою більш високу якість. До другого відноситься перетворення середовища життєдіяльності людини, причому це середовище включає в себе як природну, так і штучну компоненту. Ці два начала знаходяться між собою у діалектичній єдності. Якість життя як складна соціально-економічна характеристика комплексу відносин впливає на сукупність властивостей життя людини (як внутрішніх, так і відповідних параметрів середовища).

Якість життя населення, на думку укладачів словника «Якість життя», визначається життєвим потенціалом суспільства, соціальних груп, окремих громадян і відповідністю характеристик, процесів, засобів, умов і результатів їх життєдіяльності соціально позитивним потребам, цінностям і цілям [5, с. 60]. Якість життя та споріднені з нею категорії тісно поєднані впливом зовнішніх умов існування суспільства. Якість навколишнього середовища впливає на якість життя, на здоров'я, тривалість життя, тривалість трудового життя, особливості розвитку середовища проживання людини, його екологічну стійкість. У свою чергу екологічна стійкість безпосередньо пов'язана з виробничим впливом на навколишнє середовище і реалізацією програм розвитку без нанесення шкоди природним ресурсам і збереженням їх для наступних поколінь.

Сучасні трансформації докорінно видозмінили ціннісні підстави, соціально-економічні та інституційні основи життя суспільства, особливо це характерно для трансформаційних країн. В Україні причин поширення диференціації способів життя багато: це швидкість і насиченість подій, мінливість

економічних благ, наростання невизначеності та ризиків, різка диференціація між людьми тощо. Цей вплив став фактором формування соціальної роз'єднаності та стану розгубленості, сформував інституційні пастки. Звідси велика питома вага бідного населення (близько 30%) і зовсім незначна чисельність середнього класу (11–15%), низький рівень інвестування в людський капітал і високий рівень міграції.

Якість життя є комплексним показником життєдіяльності особистості та суспільства, що включає значну кількість компонент. Ми згодні з Я. Остафійчуком, що якість споживання є одним з провідних елементів у структурі якості життя [8]. До компонентів якості життя відносяться всі форми реалізації потреб: товари та послуги, доходи, заощадження, духовні потреби, особиста безпека та інші атрибути соціальної комфортності, а також стан середовища проживання. Категорія «якість життя» є інтегральною якісною характеристикою життя людей, що розкриває не тільки життєдіяльність, життєзабезпечення, а й життєздатність суспільства як цілісного соціального організму, соціальної якості. Якість життя являє собою складну структуру взаємозв'язків її складових, які, в свою чергу, формуються під впливом безлічі зовнішніх і внутрішніх факторів. Якість життя має величезний теоретичний і практичний потенціал, що дозволяє по-новому, з позицій цілісності, підійти до осмислення проблем життя та діяльності людини, пошуку ефективних шляхів гармонійного розвитку національного господарства, консенсусу суспільства, природи та економіки.

Концепція якості життя може відігравати ключову роль у моделюванні сучасного національного економічного розвитку. Це передбачає необхідність виявлення взаємозв'язків складових якості життя, нових підходів до створення і використання методів оцінки якості життя людини. Рішення проблеми якості життя пов'язано з модернізацією сфери освіти, підвищенням якості медичних послуг і розвитком сфери охорони здоров'я, підвищенням екологічної безпеки, мінімізацією негативного впливу навколишнього середовища, подоланням екологічних катастроф. Сюди слід також віднести забезпечення достатнього рівня матеріального добробуту для всіх громадян країни, що може бути забезпечено тільки в умовах ефективного функціонування економіки.

Безумовно, рівень матеріального благополуччя суспільства безпосередньо залежить від темпів економічного зростання, яке в свою чергу забезпечує зростання доходів населення, і ефективності механізму перерозподілу національного доходу (рівень трансфертних платежів та бюджетного фінансування). Але найбільш

значущою компонентою якості життя, на наш погляд, є створення повноцінних умов для всебічного розвитку особистості.

Якість життя мобілізує всі ресурси, сприяє розвитку та реалізації людського потенціалу, якісному відтворенню людини. Не випадково саме показники розвитку людських ресурсів визнані науковим співтовариством і міжнародними організаціями головними показниками розвитку країн і стану добробуту населення, основними орієнтирами суспільного розвитку. Незважаючи на зростання значущості якості життя, на її всебічне використання в наукових дослідженнях, політичних доктринах і стратегіях розвитку країн і регіонів, у визначенні підходів до цієї проблеми досі не існує єдності.

Якість життя є категорією, що постійно еволюціонує, наповнюється різним змістом на різних етапах розвитку. Якість життя розвивається разом з розвитком людської цивілізації, разом з якісним вдосконаленням людини, вбираючи в себе всі компоненти людської життєдіяльності. Розвивається не тільки сама категорія, але й підходи до її інтерпретації. У цьому плані продуктивним і концептуальним, на наш погляд, є «підхід потенційних можливостей» («capabilities approach») А. Сена [14].

З цієї точки зору якість життя є інтегральною категорією, що вбирає складові та розкриває вектор розвитку національної господарської системи. Вона уособлює в собі прагнення людства досягати більшого, розвивати людські якості і чесноти, духовно вдосконалюватися, поліпшувати своє становище і навколишній світ. Потенційні можливості якості життя як сукупність зовнішніх (умови існування) і внутрішніх (людський потенціал) можливостей формують її безмежність, засновану на творчих здібностях людини до саморозвитку і адаптації та покращення зовнішніх умов існування. На цій основі якість життя стає провідним чинником управління національним економічним розвитком [1, с. 30].

В умовах, коли стійкість й успішність розвитку економіки визначаються здатністю до інноваційних якісних змін, різко зростає роль людини в відтворювальних процесах. Це свідчить про зростання ролі якісних параметрів життя і життєдіяльності людини на її розвиток і ефективність її вкладу в економічний прогрес суспільства. Ресурсний підхід до людини вичерпав себе – необхідні нові підходи, орієнтовані безпосередньо на цілісність і гармонійність людського розвитку, на сумірну компліментарність соціального і економічного розвитку. Тим більше, що в сучасних умовах економічна і соціальна сфера фактично помінялися місцями. «Якщо за звичною

схемою існуючих наукових канонів індустріального суспільства соціальне детермінується економічним, то зараз все в більшій мірі стає очевидною неадекватність цієї залежності. У постіндустріальному суспільстві економічна і соціальна сфери фактично помінялися місцями. Сьогодні економіка сама собою стала безпосередньою складовою соціальної сфери, яка не тільки вбирає її результативну підставу, але і визначає більшу частину енергетичного потенціалу, її ресурсну базу, межі зростання і розвитку» [2, с. 11]. Точка зору, згідно якої економічний прогрес буде чим далі, тим більше похідним від соціального прогресу, отримує все більше додаткових аргументів. «Йдеться про те, – зазначає А. Шмектер, – що в системі пріоритетів при використанні бюджетних коштів держави перше місце займають «інвестиції в людину», що є невичерпним ресурсом перетворень у всіх сферах життя і діяльності» [13, с. 45]. Соціальна сфера все більш стає провідною сферою формування конкурентних переваг країни, так як вона відповідає за якість людського потенціалу, згуртованості і зацікавленості членів суспільства в процвітанні національної економіки і власного благополуччя.

Держава стає головним суб'єктом відповідних глибинних трансформацій. Вона покликана, перш за все, створювати умови для ефективного розвитку і використання творчо-трудового потенціалу населення країни, перерозподіляти фінансові кошти, забезпечувати баланс між ринковою ефективністю і соціальною справедливістю, орієнтувати економіку, головним чинником розвитку якої є знання, на досягнення соціальних цілей суспільства і держави, які визначаються як пріоритетні. Важливими характеристиками сильної, орієнтованої на людський розвиток і якість життя держави є наявність ефективної соціальної політики, ефективного економічного середовища, які забезпечують зайнятість, гідну заробітну плату, підтримку сім'ї, материнства і дитинства, турботу про людей похилого віку, та сприяють реалізації людських здібностей як за рахунок вільної самореалізації, так і за рахунок включення в державне управління. Безумовно, для ефективного вирішення цих завдань необхідний високий економічний потенціал, адже тільки через його реалізацію держава буде здатна виконувати свої соціальні функції високоякісно. Ще раз повторимося, що ефективність держави безпосередньо залежить від ефективності функціонування економіки, і, навпаки, розвиток економічної системи залежить від тих соціальних орієнтирів, які визначила держава. Для цього необхідна концептуальна розробка цілісної, комплексної програми, яка передбачає одночасне стимулювання розвитку соціальної сфери та економіки для забезпечення синергії їх взаємодії та

мультиплікаційних ефектів національного розвитку. Необхідне глибоке опрацювання не тільки основних положень, але й механізми їх реалізації (перш за все економічних).

Подолання багатьох труднощів і складнощів сучасного етапу розвитку, зазначає Е. Лібанова, потребує нової ідеології розвитку країни. На її думку, такими пріоритетами є, перш за все, соціальні інновації, зокрема перехід до соціальної орієнтації економіки, орієнтація на свободу особистості, поєднання інтересів інноваційного підприємництва з інтересами спільноти [7, с. 3–4]. Ми згодні з дослідницею, що саме соціальні інновації становлять основу національного господарства, спрямованого на забезпечення гідної якості життя населення.

Важливе стратегічне завдання держави із забезпечення якості життя населення не можливо вирішити поза цих пріоритетів. Економіка знань створює передумови розв'язання найскладніших і найнебезпечніших проблем суспільства, які вимагають невідкладного рішення, завдяки забезпеченню пріоритетного розвитку інноваційного людського потенціалу. Як пише Г. Дубянська, «тільки знанієнасичений людський розвиток дозволяє сподіватися на пом'якшення, вирішення і запобігання грізних проблем нинішнього століття, здатних поставити під питання саме існування землян у ХХІ столітті» [4, с. 5]. Також автор відмічає: людські співтовариства повинні не просто мати здатність виробляти нові знання, вміти їх передавати, використовувати, зберігати і накопичувати, а також здійснювати процес розвитку на їх основі, вони повинні бути здатні виробляти знання у випереджаючому режимі, щоб бути в змозі відповісти як на поточні виклики, так й на потенційні, що можуть виникнути з непередбачуваного майбутнього [4, с. 9].

Соціальна інноваційна діяльність людини має потенціал забезпечення безпеки існування, становлення тим самим більш високої якості життя таким шляхом, що не погіршує ситуацію відкладеними ризиками, а навпаки, розряджає її шляхом переформатування соціальної та економічної складових розвитку, забезпечення їх сумірної компліментарності. Для цього необхідно розробка прогресивної стратегії соціально-економічного розвитку країни, відповідної гуманістичній системі й спрямованої на розбудову економіки знань. Вона повинна включати оновлені соціальну та економічну політики держави.

Соціальна сфера – це особлива сфера державної і господарської діяльності, предметом якої є людина з її потребами. Вона представлена як інтегральне поняття, під яким мається на увазі сукупність різних видів дій, функцій і

організаційних форм соціальної діяльності, сукупної метою яких є охорона здоров'я і життя людей; поліпшення їх побутових умов; надання їм можливостей для отримання освіти, підходящої роботи і справедливої оплати праці; залучення до сучасних засобів соціокультурного розвитку; матеріально забезпечена і гідна старість шляхом створення і доведення до споживачів відповідних соціальних гарантій, продуктів і послуг. Тобто вона повинна забезпечити людині умови для гідного існування й розвитку. Саме стан соціальної сфери національного господарства визначає можливості удосконалення якості життя населення.

Серед найважливіших зобов'язань держави слід назвати соціальні зобов'язання по відношенню до працездатного населення. Адже саме воно становить найбільш активну частину населення та являє собою значну силу, яка впливає на розвиток соціальної та економічної сфер. Права, які держава забезпечує трудящим, повинні давати їм можливість отримати високий рівень освіти, знайти відповідне освітнє місце працевлаштування, мати гідні умови праці, підвищувати свою кваліфікацію та отримувати гідну винагороду за працю. Система соціального захисту може бути комплексною тільки в тому випадку, якщо вона охоплює всі без винятку верстви населення. Зокрема, від якості соціального захисту і економічної підтримки материнства й дитинства безпосередньо залежить майбутній рівень соціально-економічного розвитку країни та довгострокові тенденції формування якості життя.

У реалізації економічної політики держави завданнями першорядної важливості повинні стати: поліпшення загальних умов зайнятості та відновлення відтворювальної функції оплати праці, розвиток нематеріального інвестиційного комплексу та соціальної інфраструктури. Тільки на цій основі можуть бути сформовані дієві механізми соціальної згуртованості українського суспільства. Особливо важливою в механізмі регулювання соціально-економічного розвитку є політика регулювання доходів, яка включає контроль динаміки цін, заробітної плати, податкову політику, виплату трансфертів. У той же час структурна політика повинна формувати і підтримувати найбільш ефективні пропорції національного господарства, створюючи потенціал соціального фінансування.

Однією з проблем, що виникають під впливом процесів глобалізації та уніфікації суспільного життя, є розмиття і втрата ідентичності національних структур, моделей і цінностей, що в свою чергу зменшує можливості нації і держави контролювати свою долю. Захистити національну господарську систему від впливу негативних глобальних ефектів, ризиків і невизначеності покликана саме сильна держава, орієнтована на

соціальну ефективність національного економічного розвитку. Держава повинна не тільки виконувати охоронні функції, а ще й планувати, управляти, забезпечувати вирішення соціальних протиріч для становлення соціально сталого суспільства, де проблема зростання добробуту і якості життя стає цільовою установкою державного регулювання економіки. Слід відзначити, що серед основних тенденцій сучасного розвитку, які мають найбільший вплив на якість життя, можна виділити як такі, що здійснюють прогресивну дію, так і такі, що, навпаки, стримують або перешкоджають руху якості життя.

На сучасному етапі розвитку, що характеризується різкими змінами соціальних, політичних і економічних умов, реалізація ефективної державної політики надто ускладнена. У даних умовах дуже важливо, на нашу думку, виділити пріоритетні напрямки забезпечення якості життя й подальшого розвитку національного господарства. Перехід України до ринкових відносин і глибока трансформаційна криза прискорили процес руйнування соціальної сфери, системи соціальних гарантій і захисту населення, яка існувала в соціалістичній системі. Якщо в кінці 80-х – початку 90-х рр. Україна поступилася за найважливішими параметрами розвитку лише країнам «золотого мільярда», а серед 15-ти республік СРСР була найбільш розвинутою, то нині її випереджають вже приблизно три чверті населення планети, натомість не створивши гідної альтернативи [9].

Глибока економічна і соціальна нерівність, масова незабезпеченість і бідність, обмеженість доступу населення до культури, охорони здоров'я і науки свідчать про кризовий стан соціальної сфери в Україні. У суспільстві виникає протиріччя між стрімким ускладненням економічних процесів і все більшою фрагментарністю, невизначеністю людського існування, що призводить до зниження ефективності механізмів впливу держави на соціальну сферу. Руйнування інтелектуального і людського капіталу відбувається саме в той час, коли конкурентоспроможність економіки все більше визначається динамікою розвитку інтелектуальних і креативних ресурсів, і саме в цій сфері лежать шляхи вирішення соціальних проблем, поліпшення рівня та якості життя. Першочерговим завданням реформування соціальної сфери в Україні, на нашу думку, є вибір конкретних методів його проведення, визначення вектора соціально-економічного розвитку, кінцевого результату реформ. Іншими словами, слід чітко визначити кінцеву мету всіх соціальних перетворень, а потім шукати найбільш оптимальні методи їх здійснення.

Необхідно концептуально і практично формувати і реалізовувати стратегію відтворення людського потенціалу, виявлення загальних закономірностей і відтворювальних констант, порушення яких призводить до зниження як соціальної, так і економічної ефективності. В основі такого розвитку, на думку І. Соболевої, лежать, перш за все, гуманістичні орієнтири і етичні міркування [10, с. 6]. Для формування особистості, яка буде повноправним членом суспільства, необхідно удосконалити суспільну сферу розподілу інтелектуальних і освітніх благ поряд з ефективним механізмом розподілу доходів. Доступність освіти повинна визначатися інтелектуальними здібностями людини, а не її матеріальним і соціальним статусом. Необхідно забезпечити можливості отримання високого рівня освіти всім бажаючим і гідним цього.

Держава є головним суб'єктом управління національною якістю життя. Вона має широкий арсенал інструментів та важелів впливу на соціальну та економічну сфери. Їх системне застосування забезпечує якість державного управління, яка все більшою мірою вимірюється спроможністю держави управляти якістю життя населення. Це, перш за все інструменти фіскальної політики, ефективне використання бюджетних коштів. Бюджет може використовуватися як фінансовий план, закон і інструмент соціально-економічної політики, спрямований на надання суспільних благ. Саме бюджет є основою створення умов для реалізації функцій держави, неефективне виконання яких негативно позначається на всій країні. Ефективне і відповідальне управління бюджетом необхідно для забезпечення фінансової стійкості і безпеки держави, надання населенню достатнього обсягу суспільних благ, а значить підтримки гарантованої якості життя в країні. Важливим принципом ефективної бюджетної політики є принцип створення сприятливих фінансових відносин пріоритетного розвитку галузей виробництва, які забезпечують зростання і підвищення якості життя населення. Це, в свою чергу, потребує законодавчого та організаційного сприяння розвитку інноваційного потенціалу національних суб'єктів господарювання різних форм власності, консультативну та фіскальну допомогу з боку виконавчих органів влади для більш ефективного функціонування підприємств і створення додаткових робочих місць.

Ще одним важливим принципом бюджетної політики є пошук і постійне вдосконалення форм і методів мобілізації і використання фінансових ресурсів держави з метою підвищення її соціальних гарантій. Побудова і реалізація бюджетної політики, спрямованої на якість життя населення, неможлива також без вирішення питання про раціональне використання природних ресурсів, захисту

навколишнього середовища від шкідливого впливу діяльності виробничих структур (ресурсозберігаючі технології, дотації, штрафи, санкції). Бюджетна політика держави буде тоді ефективною, коли вона буде сприяти системній модернізації вітчизняної економіки, створювати умови поліпшення інвестиційного клімату та забезпечення всім верствам населення гідної якості життя. Результативність бюджетного управління в багато чому залежить від спроможності бюджету стимулювати інноваційну діяльність господарюючих суб'єктів та від його наповнення. Якісне наповнення державного бюджету також залежить від визначення чітких правил оцінки обсягу видаткових зобов'язань, підвищення відповідальності за достовірність інформації, підвищення ефективності механізму державно-приватного партнерства та використання державних інвестицій. Бюджетна політика держави має взаємообумовлений характер з монетарною.

Трансмісійний механізм грошово-кредитної політики теж впливає на економічні та соціальні параметри якості життя через різні канали. Через канал добробуту відбувається вплив на динаміку споживчих і ощадних стратегій населення, регулювання поточного споживання, капіталізація заощаджень, трансформація заощаджень в інвестиції, в перспективну якість життя. Через канал процентної ставки формується мобілізація інвестиційного потенціалу, структурна модернізація економіки, що забезпечує вибудовування конкурентоспроможних ланцюжків створення доданої вартості, розширення сфери зайнятості, створення нових робочих місць. Через канал кредитування відбувається регулювання норми дисконтування, координація поточного і майбутнього споживання, розширення доступності дорогих активів якості життя. Через канал валютного курсу відбувається формування обмежень спекулятивних транснаціональних трансфертів, адаптація до глобальних ризиків в умовах високої відкритості соціально-економічних систем (мінімізації та страхування ризиків), поліпшення інвестиційного клімату. Канал очікувань економічних агентів забезпечує фінансову стабільність, стабільність цін як умову поліпшення економічного добробуту населення, зростання економіки і розширення горизонту майбутнього планування. На цій основі держава набуває спроможності якісного виконання свої соціальних зобов'язань. Можна навести чимало яскравих прикладів ефективних державних заходів щодо управління якістю життя населення, її спрямування на інноваційний економічний розвиток. Так, у 1995 р. в США був прийнятий ряд законопроектів щодо зниження щорічного оподаткованого рівня сімейного доходу, якщо в сім'ї є хоча б один студент. Ефективність цього заходу обґрунтовується

загальновідомим фактом, що чим вищий рівень освіти в країні, тим нижче відсоток безробітних.

У соціальній сфері найбільш яскраво простежується зв'язок між доходами населення і підприємницьких верств. Тільки високі доходи широких верств населення створюють необхідний платоспроможний попит й інвестиційний потенціал суспільства, а отже, забезпечують стабільність доходів підприємств, зниження рівня безробіття, високу зарплату та прибуток, які в свою чергу, є джерелом доходів населення. І, навпаки, масове зубожіння населення становить велику загрозу для економіки, саме в ньому найбільш повно виявляються наслідки економічного краху суспільства. Сьогодні в Україні зарплата в сировинних галузях перевищує середню зарплату по промисловості в 2,5–3 рази, а в легкій промисловості праця оплачується в 1,5–2 рази нижче середньої. Такий порядок в її рівнях не сприяє рівномірному розподілу наукового потенціалу України; досягненню сприятливого інвестиційного клімату в країні; вирівнювання рентабельності різних галузей. Всі ці негативні фактори стримують економічний підйом тих галузей, де середня зарплата нижче середніх показників по промисловості в цілому. Тривожною є також тенденція зростання різниці між мінімальним і максимальним рівнями зарплати. У розвинених країнах цей показник не перевищує 8 разів, а в Україні коефіцієнт нерівномірності оплати наближається до 40.

Як відомо, щорічно в світовому господарстві відмирає 500 старих і виникає більш ніж 600 нових професій, що актуалізує проблему професійної підготовки фахівців. Сьогодні в багатьох галузях інноваційні цикли коротше часу підготовки фахівців. Все це вимагає безперервного підвищення кваліфікації і перепідготовки персоналу. У багатьох японських компаніях менеджери повинні проходити додаткові іспити, щоб перейти на новий, більш високий рівень. У Кореї, великі компанії за законом зобов'язані забезпечити навчання свого персоналу.

Для запровадження цих та подібних заходів в Україні необхідно сприяти створенню якісного економічного середовища, яке посилить можливості кожного індивіду та держави. В іншому випадку держава не в змозі забезпечувати традиційні суспільні блага, а суспільство у відповідь на погіршення суспільних послуг ухиляється від податків, що викликає подальше падіння якості послуг, що надаються державою. Неспроможність держави виконувати функцію забезпечення якості життя населення як базову породжує загрозу виникнення соціального дефолту, яка особливо посилюється в період активної участі країни в глобальних трансформаціях, які надають додаткової ризиковості та звужують поле державних

можливостей. Соціальний дефолт – це неспроможність держави виконувати свої базові соціальні функції, що призводить до втрати довіри суспільства до інституту держави. Інструментом контролю цього ризику є послідовна інституціоналізація якості життя як шлях забезпечення інноваційної активності господарюючих суб'єктів, соціальної згуртованості нації та адаптації держави до глобальних негативних зовнішніх ефектів. В умовах високого рівня довіри суспільства до інституту держави вона отримує карт-бланш на економічні перетворення, метою яких є якість життя населення. Тому такого значення набуває комплекс пріоритетних заходів держави щодо подолання основних суперечностей сучасного стану національного господарства, в першу чергу девіацій якості життя населення, що сприятиме суттєвому звуженню поля негативної флуктуації економічного розвитку.

Забезпечити високу якість життя без стабільного економічного розвитку, збалансованості витрат і доходів державного бюджету неможливо. Результативність будь-якої управлінської моделі залежить, в першу чергу, від її суспільних результатів і спроможності відтворювати їх в довгостроковій перспективі. Якісно організоване управління економічними процесами сприяє вдосконаленню життєдіяльності людей, на основі якого можна забезпечити стійкість всієї соціально-економічної системи та синергію управлінських ресурсів з використанням потенціалу самоорганізації. На наш погляд управління процесами модернізації національної економіки в контексті забезпечення якості життя населення України має визначатися двома нагальними потребами: забезпечення ефективної й справедливої системи розподілу суспільних результатів і забезпечення зростання національної продуктивності як основи стійкого економічного розвитку та підвищення національної конкурентоспроможності.

Висновки

Якість життя пронизує всі сторони господарської діяльності людей, тому являє собою комплексну соціально-економічну проблему, від вирішення якої залежить ефективність функціонування національної економіки. Держава є головним суб'єктом управління національною якістю життя.

Забезпечити високу якість життя без стабільного економічного розвитку, збалансованості витрат і доходів державного бюджету неможливо. Результативність будь-якої управлінської моделі залежить, в першу чергу, від її суспільних результатів і спроможності відтворювати їх в довгостроковій перспективі. Якісно організоване управління економічними процесами сприяє

вдосконаленню життєдіяльності людей, на основі якого можна забезпечити стійкість всієї соціально-економічної системи та синергію управлінських ресурсів з використанням потенціалу самоорганізації. Управління процесами модернізації національної економіки в контексті забезпечення якості життя населення України має визначатися двома нагальними потребами: забезпечення ефективної й справедливої системи розподілу суспільних результатів і забезпечення зростання національної продуктивності як основи стійкого економічного розвитку та підвищення національної конкурентоспроможності.

Неспроможність держави виконувати функцію забезпечення якості життя населення як базову породжує загрозу виникнення соціального дефолту, яка особливо посилюється в період активної участі країни в глобальних трансформаціях, які надають додаткової ризиковості та звужують поля державних можливостей. Соціальний дефолт – це неспроможність держави виконувати свої базові соціальні функції, що призводить до втрати довіри суспільства до інституту держави. Обґрунтовано, що інструментом контролю цього ризику є послідовна інституціоналізація якості життя як шлях забезпечення інноваційної активності господарюючих суб'єктів, соціальної згуртованості нації та адаптації держави до глобальних негативних зовнішніх ефектів.

Література

1. Бервено О.В. *Якість життя як фактор національного економічного розвитку: концептуальні основи формування та управління: монографія*. Харків: Видавництво «Точка», 2015. 470 с.
2. Гальчинський А. *Економічна наука: проблеми методологічного оновлення. Економіка України*. 2007. № 3. С. 4–13.
3. *Достойный труд – высшая цель и жизненная необходимость. Доклады и тезисы докладов Круглого стола «Достойный труд в XXI веке» / Под ред. Проф. Р.П. Колосовой*. Москва: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2005. 422 с.
4. Дубянская Г.Ю. *Глобальное и национальное государственное развитие в первой половине XXI века: императивные вызовы и поиск ответов: идейно-концептуальные основы*. Москва: МАКС Пресс, 2009. 250 с.
5. *Качество жизни. Краткий словарь*. Москва: Смысл, 2009. 168 с.
6. Колот А.М. *Соціальна згуртованість суспільства як доктрина: основні засади, причини актуалізації, складові розвитку. Економічна теорія*. 2010. № 1. С. 18–28.
7. Лібанова Е. *Соціальна орієнтація ринкової економіки як передумова консолідації суспільства. Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 8. С. 3–14.
8. Остафійчук Я.В. *Місце сфери послуг у сучасній парадигмі сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 3. С. 30–32.

9. Пахомов Ю.М. Україна в контексті ризиків та можливих імпульсів розвитку країни. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм.* 2010. Т. 2, № 2. С. 36–43
10. Соболева І.В. Человеческий потенциал рыночной экономики: проблемы, сохранение, развитие; *Ин-т экономики РАН. Москва: Наука, 2007. 202 с.*
11. Тютюнникова С.В., Бєрвєно О.В. Модернізації управління національною економікою в контексті забезпечення якості життя. *Антикризове управління національною економікою: монографія / за заг. ред. І. Малого. Київ: КНЕУ, 2017. пп.4.4. С. 298–311*
12. Через 100 лет: ведущие экономисты предсказывают будущее / Под ред. Игнасио Паласиоса-Уэрты; пер. с англ. А. Шоломицкой. *Науч. ред. перевода Т. Дробышевская. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2016. 304 с.*
13. Шмехтер А.А. Государственные программы в сфере труда и занятости (опыт США). *Труд за рубежом.* 2004. № 3. С. 45–65.
14. Sen A. *Capability and Well-Being.* In Nussbaum M., Sen A. (eds.) *The Quality of Life.* NY: Clarendon Press, 1993. P. 30–53.
15. Weizsaecker E., Wijkman A. *Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet.* Springer, 2018. 220 p.

References

1. Berveno O.V. (2015). Yakist zhyttia yak faktor natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku: kontseptualni osnovy formuvannia ta upravlinnia: monohrafiia. Kharkiv: Vydavnytstvo «Tochka».
2. Halchynskyi A. (2007). Ekonomichna nauka: problemy metodolohichnoho onovlennia. *Ekonomika Ukrainy.* 3. 4–13.
3. Dostoinnyi trud – vysshaya tsel i zhiznennaya neobhodimost (2005). *Doklady i tezisy dokladov Kruglogo stola «Dostoinnyi trud v XXI veke» / Pod red. Prof. R.P. Kolosovoy.* Moskva: Ekonomicheskii fakultet MGU, TEIS.
4. Dubyanskaya G.Yu. (2009). Globalnoe i natsionalnoe gosudarstvennoe razvitie v pervoy polovine HHI veka: imperativnyie vyizovy i poisk otvetov: ideyno-kontseptualnyie osnovy. Moskva: MAKSS Press.
5. Kachestvo zhizni (2009). *Kratkiy slovar.* Moskva: Smyisl.
6. Kolot A.M. (2010). Sotsialna zghurtovanist suspilstva yak doktryna: osnovni zasady, prychyny aktualizatsii, skladovi rozvytku. *Ekonomichna teoriia.* 1. 18–28.
7. Libanova E. (2010). Sotsialna oriiientatsiia rynkovo ekonomiky yak peredumova konsolidatsii suspilstva. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy.* 8. 3–14.
8. Ostafiichuk Ya.V. (2012). Mistse sfery posluh u suchasni paradyhmi staloho rozvytku. *Investysii: praktyka ta dosvid.* 3. 30–32.

9. Pakhomov Yu.M. (2010). Ukraina v konteksti ryzykiv ta mozhlyvykh impulsiv rozvytku krainy. *Naukovyi visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU. Serii: ekonomika, pravo, politolohiia, turizm.* 2–2. 36–43.
10. Soboleva I.V. (2007). Chelovecheskiy potentsial rynochnoy ekonomiki: problemy, sohranenie, razvitie; *In-t ekonomiki RAN. Moskva: Nauka.*
11. Tiutiunnykova S.V., Berveno O.V. (2017). Modernizatsii upravlinnia natsionalnoiu ekonomikoiu v konteksti zabezpechennia yakosti zhyttia. *Antykryzove upravlinnia natsionalnoiu ekonomikoiu: monohrafiia / za zah. red. I. Maloho.* Kyiv: KNEU. 298–311.
12. Cherez 100 let: vedushchie ekonomisty predskazyivayut budushee (2016). *Pod red. Ignasio Palasiosa-Uertyi; per. s angl. A. Sholomitskoy.* Nauch. red. perevoda T. Drobyshevskaya. Moskva: Izd-vo Instituta Gaydara.
13. Shmehter A.A. (2004). Gosudarstvennyie programmy i sferu truda i zanyatosti (opyit SSHA). *Trud za rubezhom.* 3. 45–65.
14. Sen A. (1993). Capability and Well-Being. In: Nussbaum M., Sen A. (eds.) *The Quality of Life.* New York: Clarendon Press. 30–53.
15. Weizsaecker E., Wijkman A. (2018). *Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet.* Springer.

Рецензент: д.е.н., проф., проф. кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою І.В. Колупаєва, Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна.

Автор: БЕРВЕНО Оксана Володимирівна
д.е.н., доцент, професор кафедри економічної теорії і міжнародної економіки
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail – bervenoooksana@gmail.com
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7187-4106>

Автор: МОСКВИНА Анастасія Олегівна
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
E-mail – moskvinanastya@ukr.net
ID ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8391-7647>

STATE POLICY OF REGULATION OF QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION

O. Berveno, A. Moskvina

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Ukraine

Today, the attention of economic science should be focused on the search for real factors and mechanisms to promote such a development of the national economy, which corresponds to the scenario of the growth of the main components of the quality of life of the population. The leading subject of life quality management in modern conditions is the state, as an institution entrusted with the task of ensuring the macroeconomic conditions for the existence of the

population and ensuring the social orientation of national development. Representatives of many sciences have been fruitfully researching the quality of life for a long time. Despite a significant amount of research on this issue, the problems of effective management of the processes of ensuring the quality of life at the national level remain insufficiently studied. The purpose of the article is to analyze the features of state regulation of the quality of life of the population as the main goal of modern socio-economic development. The concept of quality of life can play a key role in modeling contemporary national economic development. The solution to the quality of life problem is associated with the modernization of the education sector, improving the quality of medical services, developing health care, improving environmental safety, minimizing the negative impact of the environment, ensuring a sufficient level of material well-being for all citizens of the country, which can be realized only in conditions of effective functioning of the economy. The state becomes the main subject of the corresponding deep transformations. Among the most important obligations of the state are social obligations in relation to the working-age population, improvement of general conditions of employment and restoration of the reproduction function of remuneration, development of an intangible investment complex and social infrastructure. The management of the processes of modernization of the national economy in the context of ensuring the quality of life of the population of Ukraine should be determined by two pressing needs: ensuring an effective and fair system for the distribution of social results and growth of national productivity as the basis for sustainable economic development and increasing national competitiveness.

Keywords: *quality of life, public administration, social policy, economic policy, modernization, human potential, national economic development.*